

مقدمه

اطلاعات این فصل شامل نیروی انسانی شاغل در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (بخش دولتی)، نیروی انسانی شاغل در بخش دامپزشکی کشور و تأسیسات و تجهیزات بهداشتی و درمانی بخش خصوصی و دولتی زیرمجموعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان دامپزشکی کل کشور می‌باشد. همچنین اطلاعات فرآورده‌های خونی تولید شده و توزیع شده بین مراکز درمانی نیز در این فصل گنجانده شده است. جمع‌آوری آمارهای مربوط به فعالیت‌های بهداشتی و درمانی کشور برای نخستین بار در سال ۱۳۳۵، توسط وزارت بهداشتی سابق آغاز شد و تا سال ۱۳۶۴ توسط وزارتخانه مذکور ادامه یافت. در سال ۱۳۶۴، با ادغام دانشگاه‌های علوم پزشکی و بیمارستان‌های وابسته به آن، وزارت بهداشتی سابق در قالب تشکیلات جدید و با نام «وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی» وظیفه جمع‌آوری و ارائه آمار فعالیت‌های بهداشتی و درمانی را عهده‌دار شده و از آن زمان تاکنون، به‌طور مستمر به انجام این امر اقدام نموده است.

شایان ذکر است، تهیه آمار مربوط به پزشکان شاغل در بخش خصوصی، در حال حاضر توسط سازمان نظام پزشکی کشور صورت می‌گیرد که به علت موانع و مشکلات موجود در زمینه ارائه آمار بهنگام در این مورد، درج آن تاکنون در سالنامه‌ی آماری کشور میسر نشده است.

آمار تأسیسات و تجهیزات بهداشتی و درمانی مندرج در این فصل، مربوط به مؤسساتی است که حداقل ۶ ماه از سال، فعال بوده‌اند و شامل مؤسسات بهداشتی و درمانی نیروهای مسلح نمی‌شود.

تعاریف مفاهیم

پزشک: به افرادی اطلاق می‌شود که تحصیلات پزشکی را در یکی از دانشگاه‌های داخل یا خارج از کشور به پایان رسانیده و به اخذ پایان‌نامه نایل شده‌اند و مدارک آنان مورد تأیید وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است.

درمانی باشند، مؤسسه درمانی اطلاق می‌شود. این مؤسسات به سه گروه زیر تقسیم می‌شود:

- مؤسسات درمانی وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

- مؤسسات درمانی خصوصی.

- سایر مؤسسات درمانی، مانند مؤسسات درمانی وابسته به سازمان تأمین اجتماعی، مؤسسات خیریه، بنیاد شهید، بانک ملی و غیره.

بیمارستان: مکانی است که با اخذ مجوز از وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی با استفاده از امکانات تشخیصی، درمانی، بهداشتی، آموزشی و پژوهشی به منظور درمان و بهبودی بیماران سرپایی و بستری به صورت شبانه‌روزی تأسیس می‌گردد و به بیمارستان عمومی و تک تخصصی تقسیم می‌شود.

زایشگاه: واحدی است که حداقل دارای ۱۵ تخت، پزشک متخصص در امر زنان و زایمان و یک اتاق عمل باشد.

آسایشگاه: واحدی است که حداقل دارای ۱۵ تخت و تسهیلات و خدمات عمومی لازم بوده و دارای یک یا چندین بخش اختصاصی همراه با گروه پزشکان متخصص در رشته‌های مربوط باشد، مانند آسایشگاه روانی، مجذومین، مسلولین و معتادین.

پایگاه بهداشت: واحدی مستقر در مناطق روستایی با بیش از ۶۰۰۰ نفر جمعیت و کلیه مناطق شهری است و جمعیتی حدود ۱۲۵۰۰ نفر پوشش می‌دهد. پرسنل در آن شامل ماما، کاردان

آمار پزشکان شامل: پزشک عمومی، دندانپزشک، داروساز، دکترای علوم آزمایشگاهی، PHD، پزشک متخصص و پزشک فوق تخصص می‌باشد.

تخصص دندانپزشکی: ارتودنسی، اندودنتیکس، آسیب‌شناسی دهان و دندان، بیماری‌های فک و دهان و دندان، پاتولوژی فک و صورت، پروتز دندانی، پرپودنتولوژی، جراحی دهان و فک و صورت، دندانپزشکی ترمیمی، دندانپزشکی اطفال.

تخصص داروسازی: داروسازی، داروسازی صنعتی، فارماکولوژی، فارماسوتیکس، فارماکوگنوزی.

پیراپزشک: به غیر پزشکی که در زمینه بهداشت و درمان فعالیت داشته باشد، اطلاق می‌شود.

بهورز (بهداشتیار): به فردی اطلاق می‌شود که بومی و مقیم روستا می‌باشد و با حداقل سواد دوره ابتدایی، دوره دوساله آموزش عملی و نظری مربوط را گذرانده است.

تخت ثابت: به تختی در بیمارستان گفته می‌شود که هنگام تصویب طرح ساخت بیمارستان و یا تصویب طرح توسعه آن برای بیمارستان در نظر گرفته می‌شود.

تخت فعال: به تختی در بیمارستان گفته می‌شود که دارای امکانات تشخیصی، درمانی، پشتیبانی، خدماتی و پرسنلی و آماده بستری کردن بیمار باشد.

مؤسسات درمانی: به تمامی مراکز درمانی اعم از بیمارستان، زایشگاه و آسایشگاه که مجهز به تخت

هستند که بومی بودن آن‌ها (اسکان در روستای اصلی یا روستاهای قمر) از شرایط ضروری است. **آزمایشگاه تشخیص پزشکی:** واحدی است که بر طبق مجوز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تأسیس شده و در آن آزمایش‌های بیولوژیک، میکروبیولوژی، سرولوژی، بیوشیمیایی، ایمنوهماتولوژی، خون‌شناسی، بیوفیزیکی، سلول‌شناسی، بافت‌شناسی، ژنتیک سلولی و ملکولی و سایر آزمایش‌ها بر روی مواد و نمونه‌های حاصل از بدن انسان با هدف به دست آمدن اطلاعات جهت تشخیص، پیشگیری یا پیگیری درمان و یا ارزیابی و سنجش سلامت انجام می‌شود و شامل دو بخش بالینی و تشریحی است.

مراکز توانبخشی: به تمامی واحدهای درمانی اطلاق می‌شود که صرفاً کار درمان فیزیکی بدن را انجام می‌دهند. این مؤسسات، شامل: فیزیوتراپی، کاردرمانی، گفتاردرمانی، شنوایی‌سنجی، بینایی‌سنجی و ارتوپدی فنی می‌باشد و نحوه استقرار آن به دو صورت مستقل و غیرمستقل است. آن دسته از توانبخشی‌هایی که در داخل یک بیمارستان یا یک درمانگاه باشد، «غیرمستقل» و توانبخشی‌هایی که بدون وابستگی به هیچ مرکز دیگری عمل کند، «مستقل» نامیده می‌شود. آمار این بخش از سال ۱۳۷۶، در سالنامه آماری کل کشور درج شده است.

مؤسسات تشخیصی، درمانی، هسته‌ای: تشخیص و درمان بیماری‌ها با استفاده از انرژی به صورت اشعه است که توسط پزشکان متخصص

بهداشتی زن، کاردان بهداشتی مرد و خدمتگزار است.

تسهیلات زایمانی: واحدی مستقر در روستا و در جوار مراکز بهداشتی و درمانی روستایی است که دارای حداقل ۳ نفر کاردان مامایی، ۳ نفر تمیزکار و یک راننده آمبولانس که ۲۴ ساعته به زایمان‌های طبیعی کمک کرده و موارد پیچیده را به نزدیکترین بخش بیمارستانی اعزام می‌دارد.

مراکز بهداشتی و درمانی: شامل درمانگاه، کلینیک، پلی کلینیک و مرکز بهداشت است. فعالیت مرکز بهداشت به طور عمده انجام واکسیناسیون و در مواردی توأم با خدمات درمانی است.

مراکز بهداشتی و درمانی مستقل: به مراکزی اطلاق می‌شود که دارای مدیریت، حسابداری و محل فعالیت مستقل باشد.

مراکز بهداشتی و درمانی غیر مستقل: به مراکزی اطلاق می‌شود که به طور معمول در داخل یا جنب مؤسسات درمانی قرار دارد و دارای مدیریت، حسابداری و مکان فعالیت مستقل نمی‌باشد و از نظر کارکنان و اعتبارات نیز، از مؤسسه مادر تغذیه می‌شود.

خانه بهداشت: واحدی مستقر در روستاست که غالباً چند روستای دیگر (روستاهای قمر) را نیز پوشش می‌دهد. جمعیت تحت پوشش هر خانه بهداشت با ۲ مجوز (زن و مرد) حدود ۲۰۰۰ نفر است. بهورزان زن و مرد، کارکنان خانه بهداشت

اهدایکننده مستمر: اهدا کننده‌ای که فاصله اهدای خون وی با آخرین خونگیری قبلی کمتر از ۱۲ ماه باشد.

اهدایکننده با سابقه: اهدا کننده‌ای که فاصله اهدای خون وی با آخرین خونگیری قبلی بیشتر از ۱۲ ماه باشد.

اهدایکننده بار اول: اهداکننده‌ای که برای اولین بار در یکی از مراکز انتقال خون موفق به اهدای خون می‌شود و سابقه هیچگونه اهدای قبلی ندارد.

گلبول قرمز متراکم (Red Blood Cells=RBC): بعد از جداسازی ۲۰۰ یا ۲۵۰ میلی‌لیتر پلاسما از خون، گلبول قرمز متراکم تهیه می‌شود و در دمای ۱ تا ۶ درجه سانتیگراد نگهداری می‌شود.

پلاسمای تازه منجمد (Fresh Frozen Plasma=FFP): پلاسمائی است که یا مستقیماً از خون کامل تهیه می‌شود یا از سانتریفوژ ثانویه PRP به دست می‌آید و در اسرع وقت فریز می‌شود. پلاسما از آب، حدود ۷٪ پروتئین و ۳٪ کربوهیدرات و چربی تشکیل شده است. حجم یک واحد پلاسما حاصل از خون کامل معمولاً ۲۰۰ تا ۲۵۰ میلی‌لیتر و این پلاسما را ۶ تا ۸ ساعت پس از جمع‌آوری خون بسته به نوع ماده ضد انعقاد باید تهیه و فریز نمود.

پلاکت کنسانتره (Random Platelets): پلاکت‌ها از واحدهای خون کامل به وسیله دو مرحله سانتریفوژ تهیه می‌شود. واحدهای پلاکتی باید شامل حداقل ۵،۵×۱۰^{۱۰} پلاکت در میزان

پرتونگاری، تکنسین‌های پرتونگاری و کارمندان تجربی واجد شرایط خاص و دارای مجوز از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، انجام می‌شود. در این فصل، منظور از مرکز پرتونگاری، محل انجام آزمایش‌های پرتوشناسی و ارائه خدمات پرتونگاری است که صلاحیت آن به تأیید وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی رسیده باشد.

داروخانه: مؤسسه‌ای است پزشکی که با اخذ پروانه مخصوص از کمیسیون قانونی ماده ۲۰، تأسیس شده و با داشتن مسئول فنی واجد شرایط به ارائه خدمات دارویی و عرضه دارو، شیر خشک، مکمل غذایی رژیمی، غذاهای کمکی شیرخواران، لوازم مصرفی پزشکی و فراورده‌های آرایشی و بهداشتی مجاز مبادرت می‌نماید.

مراجعه کنندگان: منظور افراد مراجعه کننده به پایگاه‌ها و مراکز انتقال خون کشور جهت اهدای خون می‌باشد. به عبارت دیگر هر فردی که دریافت نموده است.

اهدای خون کامل: فرآیندی است که در طی آن افراد داوطلب و مراجعه کننده جهت اهدای خون، در صورتی که واجد شرایط لازم (طبق استاندارد علمی) برای این امر بوده و خون آن‌ها فاقد خطر و آسیب برای گیرنده و یا دهنده خون شناخته شود، نسبت به خونگیری از آن‌ها در کیسه‌های حاوی ماده ضد انعقاد و نگهدارنده ۱-CPDA یا CPD اقدام می‌گردد.

بالا تر، ۲۷۸ نفر دندانپزشک و ۱۲۴ نفر داروساز بوده‌اند. همچنین در این سال بیش از ۱۴۴۱۱ نفر پیراپزشک نیز مشغول به کار بوده‌اند. در سال ۱۳۹۷ حدود ۶۳۲۱ تخت ثابت در ۴۸ بیمارستان فعال در استان وجود داشته است که ۶۴/۶ درصد از آن‌ها وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است. همچنین در این سال، ۳۱۰ مرکز بهداشتی و درمانی و ۸۸ پایگاه بهداشت شهری و روستایی، ۵ مرکز ارائه دهنده تسهیلات زایمانی و ۱۲۵۸ خانه بهداشت در کل استان فعالیت داشته است. در سال ۱۳۹۷ تعداد ۳۰۰ آزمایشگاه تشخیص پزشکی، ۵۳۷ داروخانه، ۱۷۰ مؤسسه تشخیصی درمانی هسته‌ای و ۴۸۸ مرکز توانبخشی در استان وجود داشته است.

کافی پلاسما (معمولاً ۴۵ تا ۷۰ میلی‌لیتر) باشند. این واحدها می‌توانند به صورت منفرد مصرف شوند یا پولد شده (۴ تا ۶ عدد) و به صورت یک دوز پلاکتی برای گیرنده ارسال گردند.

مراکز عرضه دام: به مراکزی گفته می‌شود که در آن عرضه و کشتار دام صورت می‌گیرد. سایر مراکز عرضه شامل مراکزی است که در آن پرندگان و ماهیان زینتی عرضه می‌شود.

مراکز عرضه فرآورده‌های خام دام: به مراکزی گفته می‌شود که فرآورده‌های گوشت قرمز و آلایش خوراکی دام را عرضه می‌نماید.

مراکز عرضه فرآورده‌های خام طیور: به مراکزی گفته می‌شود که فرآورده‌های گوشت مرغ و آلایش خوراکی مرغ را عرضه می‌نمایند.

مراکز عرضه فرآورده‌های خام آبزیان: به مراکزی گفته می‌شود که فرآورده‌های گوشت آبزیان عرضه می‌شود.

سایر مراکز عرضه فرآورده‌های خام: منظور مراکزی مانند سوپر مارکت‌ها، فروشگاه‌های زنجیره‌ای، سوپر پروتئینی‌ها و... می‌باشند.

گزیده اطلاعات

در سال ۱۳۹۷، تعداد ۲۵۸۵ نفر پزشک در دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی استان شاغل بوده‌اند که از این تعداد ۱۰۱۳ نفر پزشک عمومی، ۱۱۴۷ نفر پزشک متخصص و